

міжнародним судом, адже вони розв'язавши нову війну в Європі вчинили міжнародний злочин.

Початок широкомасштабної війни росії проти України, та військове протистояння на Донбасі протягом дев'яти останніх років, бойові та небойові втрати особового складу Української армії демонструють нагальну потребу підвищення рівня боєготовності і боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань, посилення військової дисципліни і, водночас, гарантій соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Правового і судового захисту та поновлення прав в умовах бойових дій потребує мирне населення. Одним із важливих чинників реалізації цих завдань повинна бути діяльність спеціалізованих військових судів. Окрім того, військові суди України можуть стати основою для формування спеціальних юрисдикційних національних та міжнародних органів щодо покарання винних у військових злочинах, вчинених російською армією, зокрема, масового вбивства мирного населення та геноциду Українського Народу.

Запровадження військових судів у судову систему має здійснюватися у повній відповідності з Конституцією України і чинними законами України. Відновлення в Україні військових судів у повній мірі відповідатиме Меморандуму Ради Європи від 16 червня 2003 року щодо судочинства у військових судах та Пункту 8 статті VII Угоди від 19 червня 1951 року між сторонами Північноатлантичного договору (НАТО) стосовно статусу їхніх збройних сил (Погоджено Україною: 26.05.2000).

УДК 342.1(043.2)

Токарчук О.В., д.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України,
м. Київ, Україна

СУДОВИЙ ПОРЯДОК У ДАВНІХ ПРАВОВИХ ПАМ'ЯТКАХ

У працях істориків української державності та права проаналізовано особливості формування і функціонування судового ладу на основі давніх правових пам'яток. Їхні дослідження містять цікаву інформацію про процес виникнення суду та судової діяльності, а тому є цінним вкладом в українське право.

Історія українського права поділяється на окремі періоди, що відповідають моментам державності чи бездержавності українського народу, межі яких дозволяють з'ясувати історію українського судового устрою, виникнення і розвитку чинних правових норм.

Відомий адвокат Андрій Яковлів дослідив побудову та компетенцію копних судів, проаналізував і дав визначення «копної околиці», розглянув стадії процесу у копному суді, з'ясував обставини зникнення копних судів в Україні, охарактеризував процесуальні інститути (обряди) сформовані звичаєвим правом.

Історик права Ростислав Лашенко залишався певним, що копні суди литовсько-польського періоду і доби «Руської Правди» перебували у тісному генетичному зв'язку. Копи вчений відносив до старовинних слов'янських інституцій. Українські правники розглядали систему шляхетсько-станових судів у литовсько-польській період: земських – для цивільних справ, гродських – для карних, підкоморських – для земельних. Вищі апеляційні інстанції знаходилися у Вільні та Любліні. У містах, де діяло Магдебурзьке право існували міські суди Магдебурзького права [1, с. 167].

Ученими в еміграції охарактеризовано козацьку судову практику, висловлено міркування, що безладдя у козацьких судах панували не через зміст Литовського Статуту чи Магдебурзького права, а здебільшого від неправильного тлумачення їх не фаховими суддями, від необмеженої свободи змінювати норми одного кодексу на інші, через зловживання адміністративної, військової, судової влади в округах.

Андрій Яковлів подав систематизований виклад правових норм у проекті Українського Кодексу 1743 р. «Права по которым судился малороссийский народ», метою якого стала спроба кодифікації українського права. З його погляду, кодекс не набув офіційного значення з причин щодо яких існують дві позиції. По перше, через недбале ставлення російської влади до кодексу та незнання Литовського статуту й німецького права, через що і неможливість належної перевірки й винесення рішення по даному проекту. По друге, з причин опозиційно налаштованих національно-консервативних кіл козацької старшини, яка не бажала втрачати Литовський статут, який забезпечував їй права і привілеї шляхетського стану.

Андрій Яковлів систематизував засадничі правові положення кодексу, що дозволяє ознайомитися із загальним змістом та правовими ідеями в Україні того періоду, відображеними в праці українських кодифікаторів XVIII ст. Кодекс вміщує норми щодо судового устрою, який існував в Україні в період його укладення, персонального складу суду, обсягу судової компетенції, подаються правила судового процесу від початку до винесення судового вироку.

Правник писав, що через домінуючу роль принципу приватного інтересу в праві й процесі у кодексі не було проведено чіткого розмежування між карним і цивільним процесом. Формуючи процесуальну частину кодексу, зауважував дослідник, комісія по його

укладенню в основу поклала судовий устрій і процес, чинний у 20-30-х рр. XVIII ст. [2, с. 167].

Щодо судового процесу, а в той період українські суди частково керувалися процесуальними нормами російського правосуддя, введеного тимчасово в Україні, то кодифікаційна комісія ввела окремі частини такого процесуального порядку. Однак, більшість процесуальних норм було взято з Литовського статуту, німецького права та практики українських судів [2, с. 167]. Згідно основного принципу кодексу, суд не міг розпочинати судового процесу без прохання чи скарги заінтересованої особи. Процесуально-правові відносини між сторонами виникали у момент явки в суд. Сторони могли просити про перенесення засідання для підготовки й зібрання документів і суд міг задовольнити таке прохання за винятком політичних та інших важливих кримінальних справ. Сторона незадоволена рішенням суду користувалася правом подачі апеляції до вищої судової інстанції, заявивши про це усно після оголошення судового декрету.

На основі аналізу Литовських статутів правник і політичний діяч Сергій Шелухін доводив, що в Україні право суду створювати прецеденти було встановлене звичаєм, який знайшов відображення саме у вище згаданому писаному законі 1524 р. Статут Український 1524 р. встановив те, як перетворювати судову практику в основне джерело права – закон. Пізніше, підкреслює науковець, і статuti Українські 1566 і 1588 рр. вказують ще виразніше на те, що суд користується звичаєм, а якщо немає звичаю, то повинен користуватися законами християнських держав, тобто своєю правосвідомістю, оскільки суддя не міг знати законодавство цілого світу. Така порада, вважає автор, рівноцінна пораді керуватися власною совістю і своєю правосвідомістю. Це можливо лише в країнах, населення яких досягло своїм духовним розвитком правового мислення і вийшло зі стадії панування примітивізму. Він робить висновок, що український народ досяг ступеня правового мислення вже в 1524 р., тоді як російському народу це не відомо аж до 1864 р. [3, с. 112].

Отже, причинами еволюції судової системи стали політичні та соціально-економічні чинники, а також зміна концепції державної влади в певний історичний період щодо функцій органів, які забезпечували правопорядок у державі. Історія українського народу, як писав Сергій Шелухін [4], наповнена боротьбою за права та свободи, проти свавілля, насильства, відсталих законів. Національна правосвідомість, вимагає домінування принципів права на проявами «грубої сили».

Література

1. Лащенко Р.М. Лекції по історії українського права. Ч. 2 Литовсько-Польська доба. Друк державної друкарні в Празі. Прага, 1924. 78 с.

2. Яковлів А. Український Кодекс 1743 року «Права по которым судился малоросийский народ». Кооперативне Видавництво «Заграва». Записки Наукового Товариства ім. Шевченка Т. 211 с.

3. Токарчук О.В. Державно-правові погляди С.П. Шелухіна: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 178 с.

4. Шелухін С. Історично-правні підстави Української державності. Вінніпег, 1929. 28 с.

УДК 340.12:004(477)(043.2)

Хаустова М.Г., к.ю.н., доцент,
провідний науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Цифровізація – одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами [1].

Використання цифровізації у розвинутих країнах є нормою сьогодення. В Україні на протязі тривалого часу також проводиться активна законодавча робота в цьому напрямку. Так, 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив своєю Постановою Національну економічну стратегію на період до 2030 року, у якій визначаються орієнтири, принципи та цінності в економічній політиці, і серед них вказується на необхідність подальшого розвитку ефективної цифрової сервісної держави та компактних державних інститутів (розвиток цифрової економіки як одного із драйверів економічного зростання України) [2].

Використання цифрової економіки для української держави стає актуальним завданням. Сьогодні такі сфери життєдіяльності як медицина, політичні процеси, безпека, освіта, транспорт, екологія, адміністративні послуги, підприємницька діяльність, туризм неможливо уявити без використання інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Цифровізація надає такі можливості:

1) здешевлення та спрощення вирішення типових завдань, що реалізуються шляхом проведення великих обсягів операцій, а також